
12 ЗАКОРДОННИЙ ДОСВІД

УДК 343.98

Н. І. Клименко
доктор юридичних наук, професор

Європейський університет

ПРАВОВИЙ СТАТУС ЕКСПЕРТІВ В США, ВЕЛИКОБРИТАНІЇ ТА В ДЕЯКИХ КРАЇНАХ ПІВНІЧНОЇ ЄВРОПИ

Розглядається правова регламентація статусу експертів в кримінальному і цивільному судочинстві та арбітражі в США, Великобританії і деяких країнах північної Європи. Показані вимоги, що ставляться до особи експерта, правила його залучення до суду і арбітражу, оформлення висновку експерта та особливості допиту експертів в суді.

В країнах континентальної правової системи (Continental Law System), суддя здійснює принциповий вплив на хід процесу і керує його процедурою. Тоді, як в країнах Common Law головними особами в процесі судочинства є сторони або присяжні (бо існує принцип змагальності), а суддя, як правило, грає пасивну роль.

Правовий статус експертів регулюється кодексами, Законами та процесуальними регламентами країн.

Так, статус експерта в Сполучених Штатах Америки, який застосовується під час розгляду в федеральних судах як цивільних, так і кримінальних проваджень, регламентує ст. 6 «Федеральних правил доказування» (USA) від 29.03.2011 р. Експерт - це особа, що має спеціальні знання, уміння, яка отримала відповідну підготовку або освіту. В англо-саксонському середовищі (common law) свідки і експерт часто мають однаковий або дуже схожий статус. Проте, в федеральних процесах США, експерти все-таки займають особливий статус порівняно зі звичайними свідками, тому що вони дають показання з приводу своєї думки. Свідки дають показання лише про факти. Експерти ж повинні дотримуватися трьох основних умов: їх висновки засновуються на достатніх фактичних даних, є результатом достовірних принципів і методів і під час досліджень використовуються необхідні методи.

Сторони можуть найняти власних експертів на свій розсуд. Експерт повинен залишатися об'єктивним і нейтральним. В США, як і в інших країнах *common law*, застосовується змагальна модель процесу, при якій сторони керують порядком і змістом процесу. В більшості випадків експертів залучають обидві сторони. Від суду залежить, якому експерту віддати перевагу. Тому перемагає та сторона, яка має більш досвідченого експерта.

В Об'єднаному королівстві Великобританії і Північної Ірландії (Шотландія), статус експертів відрізняється від Англії і Уельсу більшим доступом до актів експертизи, а також до документації експертних висновків і пов'язаних із ними відомостей. Ця різниця збільшилася після прийняття англійських Правил цивільного процесу *Civil Primolure Rules (YBR ENY)*. В Шотландії експертний доказ може бути наданий виключно в словесній (усній) формі під час допиту експерта.

Письмове оформлення акту експертизи є повідомленням про те, що експерт буде пізніше стверджувати усно. В Англії письмове повідомлення адресується суду. Всі документи, на яких сторони обґрунтовують свої погляди, повинні здаватися на зберігання суду.

Суд може залучити консультанта як за пропозицією сторони, так і без неї. Якщо прийнято рішення про залучення консультанта на умовах, не передбачених в «Патентном законі» 1977 р., необхідно внести аванс на оплату такого консультанта (позивачем або заявительм).

В процесі допиту експертів, на відміну від свідків, існують три основних особливості (привілеї), що стосуються їх статусу: брати участь в процесі ще до своїх показань, посилатися на роботи інших спеціалістів в галузі їх спеціалізації, висловлювати свої думки, допомагаючи суду у вирішенні проблем. Позиція експерта повинна бути об'єктивною і непередвзятою по відношенню до суду, а не сторона, яка залучила його до процесу. Сторони повинні надати експерту інформацію, щоб не допустити її викривлення. Експерт може використовувати і інші матеріали, якими він користувався. Експерт не повинен відповідати на питання, що не відносяться до його спеціалізації (питання правового і загального характеру). Від експерта вимагається достатня кваліфікація, яку оцінює суд.

Статус експертів в арбітражі урегульовано в Правилах № 334 «Шотландських правил арбитражної процедури» (доповнення до шотландського Закону «Об арбитраже» 2010 р.). Сторонам дозволено висловлюватися з приводу акту експертизи, а також бути присутніми під час будь-якого допиту експерта (словесного надання експертного висновку). Письмове оформлення актів експертизи вважається доказом.

Основним процесуальним нормативним актом в цивільному процесі Ірландії є «Регламент вищих судів» (*The Rules the Superior Courts*). Статус експертів, притаманний країнам *common law*, в акті відсутній. Він передбачений в регламентах окремих галузей права, включаючи процеси відповідних

проваджень (наприклад, процедури по торговим справам, справам екологічної конкуренції).

Статус експертів у розглядах комерційних спорів регулюється р.11, ст. 6 «Регламенту вищих судів» 2004 р. Під час підготовки до процесу, суд може доручити експертам обговорити, які питання потребують експертизи.

Статус експерта регулюється в кримінальному судочинстві розділом 7 КПК (EST) 3.03.2011 р. Під час призначення на посаду експерта, з ним домовляються щодо строків оформлення (надання) акту експертизи. Відповідний орган, може також звернутися з метою оформлення акту експертизи в зарубіжний інститут судової експертизи і використати в розгляді акт експертизи, оформлений в іншій державі (іноземний акт експертизи).

Експерт складає свої повноваження, якщо він раніше приймав участь у кримінальному процесі по тій же самій справі, або є близьким обвинуваченому або потерпілому. Експерт має право вимагати матеріали, що необхідні для експертизи, вивчати їх і відмовлятися від складання акту експертизи, якщо наданих матеріалів недостатньо або запитання виходять за межі його спеціалізації.

Кодекс судочинства Фінляндії (FIN) регламентує статус експерта як в цивільному, так і в кримінальному процесі (гл.17, ст. 44-55). Якщо виникає потреба в експертних дослідженнях, суд може залучити одного або декількох експертів, а також може затребувати професійну особу в органі суспільного (державного) управління. Поряд з експертом, призначеним за домовленням сторін, суд може залучити іншого експерта. Не допускається призначення експерта проти його волі. Експертом не може бути особа, зв'язки якої з якоюсь зі сторін знижують достовірність результатів його дослідження. Від експерта не може вимагатись розголошення комерційної або професійної таємниці, якщо для цього не необхідні особливо поважні причини. Допит експерта проводиться також за допомогою технічних засобів, наприклад, по телефону, інтернету. Експерт має право на винагороду і компенсацію своїх затрат.

Статус експерта в арбітражі регулюється законом «Об арбитраже» (FIN). Арбітражний суд залучає до процесу експерта. Від сторін він вимагає надання необхідних матеріалів і відомостей.

В Англії і Уельсі експерти широко залучаються до різного виду процесів (цивільного, кримінального), арбітражного, мирових процесів медіації тощо. В Англії, як і в більшості країн common law, експерти залучаються, як правило, сторонами і тільки у виключних випадках призначаються самим форумом. Для залучення експерта з метою надання висновку стороною, а також доручення експертизи стороною, необхідна згода суду. Участь експерта в судочинстві обмежується відповідями на питання, які необхідні для вирішення спору.

Ситуації, при яких експертні докази надаються підсудним, регулюються р. 34 Закону «Об уголовном процессе» 2010 р. (IRZ). Можливості отримання експертного доказу обвинуваченим обмежено випадками, визначени-

ми в згаданому розділі. Обвинувачений подає письмову заяву, яку слід передати прокурору не пізніше 10 днів до початку розгляду. Суд таку заяву задовольняє, якщо висновок експерта буде відповідати вимогам, які ставляться до доказів.

В Законі «Об арбитраже» 2010 р. статус експерта і експертні докази не врегульовані, хоча вони використовуються в арбітражних розглядах.

Статус експерта в Нідерландах урегульовано в р. 3 КПК (NZD) 2010 р. і Законом «Об экспертах по уголовным делам». Створений Нідерландський реєстр судових експертів (NZD), а також існують «Декрет об экспертах по уголовным делам» 13.03.2011 р. і «Етичний кодекс». Обирають експертів, які відповідають затвердженим стандартам. Під стандартами розуміють кваліфікацію, яка підлягає об'єктивній перевірці (за допомогою документів про освіту і інших посвідчень). Керівництво експертами здійснює Рада зареєстрованих експертів. Згідно зі ст. 176 КПК суддя має можливість призначити експерта вже у процесі досудового розслідування на вимогу підозрюваного або прокурора.

Статус експерта в арбітражі регулюється книгою 4 ст. 1022 ч.3, ст. 1037 ч. 3, ст.ст. 1039 і 1042 «О гражданском судопроизводстве» 1986 р. (NZD). Арбітражна комісія за вимогою сторін може дозволити самостійно залучити експертів, провести їх допит і надати експерту потрібні відомості і матеріали.

Правовий статус експертів в Норвегії в кримінальному процесі регламентується гл. 11 Закону «Об уголовной процедуре» від 11.03.2011 р. Кожна особа, визначена судом в якості експерта, повинна взяти на себе цю задачу. Суд може призначити одного або двох чи більше експертів. Керівник закладу може призначати постійних експертів за певними спеціальностями. До призначення експерта, суд надає сторонам можливість висловити свою думку з приводу такої процедури.

Якщо експертам буде потрібно сприяння сторін або інших осіб, вони можуть затребувати від суду таке розпорядження. Експерти надають письмові акти – разом або індивідуально. Експерт може викликатись до суду, з метою надання усних показань замість письмового оформлення акту. Експерти можуть бути присутніми під час всього усного слухання. Суд дозволяє їм задавати питання сторонам, свідкам і іншим експертам. Вони можуть радитися між собою перед наданням показань.

Керівним процесуальним органам по всім питанням судової медицини є Комісія по судовій медицині. Члени комісії призначаються королем. Комісія перевіряє звіт і у випадках виявлення помилок, доводить до відома відповідний суд або слідчий орган.

Експерти надають допомогу слідству і за це отримують оплату.

Експерти, що залучаються сторонами, оплачуються за такими ж правилами, як і свідки. Експерти можуть бути присутніми в ході процесу і висловлювати присутнім свою думку з приводу процедури, згідно з положеннями, діючими для експертів. Статус експертів в арбітражному процесі урегульова-

но ст. 29 «Закон об арбитраже» № 25 (НОК) від 14.05.2006 р. з послідовними змінами. Арбітражна колегія може призначити одного або декількох експертів, які розглядають питання, затребувати від сторін надання експерту інформації і доступу до доказів. Експерт надає акт в письмовому вигляді, допитується сторонами, які надають йому питання.

В Данії статус судових експертів має менше значення, чим в інших країнах (common law). В більшості випадків сторони не призначають своїх експертів, а призначають загального експерта з метою підготовки до розгляду провадження, якого затверджує суд. Експерт готує письмовий звіт. Сторони готують питання, на які повинен відповісти експерт, і можуть вимагати допиту експерта. В більшості випадків призначається один експерт, хоча можливо призначення декількох експертів. Експерт не може надавати висновки з правових питань, а також тлумачити договір або норми. В процесі не допускається надання акта експертизи, підготовленого однією стороною, без узгодження з іншою стороною. Експерт має право вимагати матеріали, які необхідні для проведення експертизи.

Статус експерта в арбітражі врегульований Законом (DNK) «Об арбитраже» 2005 р. Згідно цьому Закону, арбітраж може залучити до процедури одного або декількох експертів, а також вимагати від сторін надання йому матеріалів та інших доказів.

В країнах Common Law надання експертом акта експертизи, не позбавляє його допиту. Мета до зниження затрат на третейське провадження веде до того, що сторони і арбітри часто задовольняються тільки письмовим актом експертизи.

Перелік посилань

1. *Белоглавек А.И., Хотова Р.* Эксперты в международных условиях (в гражданских и уголовных судебных процессах, арбитражных и инвестиционных разбирательствах). Киев, 2011. 475 с.
2. *Белоглавек А.* Защита инвестиций, право ЕС и международное право. Киев, 2010.
3. *Комаров А. Ц.* Международный коммерческий арбитраж и гос. Суд. Москва, 2008. № 2.

ПРАВОВОЙ СТАТУС ЭКСПЕРТОВ В США, ВЕЛИКОБРИТАНИИ И В НЕКОТОРЫХ СТРАНАХ СЕВЕРНОЙ ЕВРОПЫ

Н. И. Клименко

Рассматривается правовая регламентация положения экспертов в уголовном и гражданском судопроизводстве и арбитраже США, Великобритании и некоторых странах северной Европы.

Показаны требования к эксперту, правила его привлечения в суд и арбитраж, оформление заключения эксперта и особенности допроса его в суде.

**THE LEGAL STATUS OF THE EXPERTS IN THE US, GREAT BRITAIN
AND SOME NORTHERN EUROPEAN COUNTRIES**

N. Klimenko

We consider the legal regulation of the expert position in the proceedings criminal and civil processes, US arbitration, Great Britain and some countries of northern Europe.

There are requirements for an expert, its rules of attraction in court and arbitration, execution of expert opinion and especially the questioning in court showing in the article.